

‘Sterven’ en weer opstaan

Kloosterlijk ideaal en zelfverstaan in persoonlijk perspectief

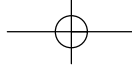
MARIE JOSÉ DE KOK, Ursuline van Bergen

Sophia de Kok werd in 1934 te Den Haag geboren. Ze trad op eenentwintigjarige leeftijd in bij de zusters Ursulinen van Bergen in Noord-Holland. Ze koos als kloosternaam Marie José van de goddelijke liefde. Achtereenvolgens werkte zij als onderwijzeres en lerares op diverse scholen van haar congregatie, op een pedagogische academie en op een lerarenopleiding. Vanaf eind jaren zeventig jaren ligt haar werkterrein binnen de congregatie. Zij is belast met bestuurlijke taken en houdt zich tevens bezig met de spirituele vorming binnen haar gemeenschap. In 1997 vierde zij haar veertigjarig professiefest.

Intrede

Het was 1955 toen ik intrad bij de zusters Ursulinen van Bergen. Ik was eenentwintig jaar en onderwijzeres. Ik kom uit een groot katholiek Haags gezin waar onder andere het mandement van de bisschoppen van 1954 gelezen werd, maar waar ook geluisterd werd naar Avro's Bonte Dinsdagavond Trein. Al jong was ik gefascineerd door het alles overstijgende en onnoembare mysterie, God geheten. Ik herinner me de plekken waar ik me opgenomen voelde in dit grootse geheim. Aan die God wilde ik me helemaal toewijden in de, zoals dat toen heette, volmaakte levensstaat. In hoeverre meespeelde dat ik geen zin had in wastobbe, keuken en kindervagen, laat ik open. Ik was er zeker van dat zuster-onderwijzeres worden en catechese geven een goede tweede was na de onmogelijkheid van priester worden. Ik woog nog af of ik contemplatief leven zou kiezen. Enkele identificatiefiguren bij de Ursulinen en haar actief religieus leven lokten me meer. Ik verliet dus de wereld, zegde mijn baan op, hield gratis vrijmarkt van mijn spulletjes voor mijn zusjes en nam voorgoed afscheid van mijn ouders. In zwarte jurk en kousen deed ik mijn intrede bij de zusters.

De eerste avond zag ik steeds maar dat papieren schilderijtje boven de deur van het noviciaat met de tekst: 'God heeft de blijde gever lief'. Toen begon voor mij een heel proces van invoeging in bepaalde patronen, waarvan ik amper het bestaan kende. Uit vrije wil onderwierp ik me hieraan en deed uit liefde tot God mijn best om me bepaalde praktijken, rituelen en regels eigen te maken, zoals daar waren: het stilzwijgen, het hondsvroege opstaan, verplichte

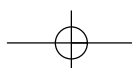
gebeden enzovoort. Dit alles gaf materieel en maatschappelijk vorm aan een bepaalde ideologie. Ik bleef gefascineerd en geboeid door de 'roep' van de God van liefde, en gepokt en gemazeld in een dualistisch denken, waarin lichaam en geest strikt van elkaar werden gescheiden, dronk ik gretig van alles dat mij ideologisch geboden werd. En ik voelde mij daar goed in.

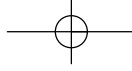
Ik trof bij de Ursulinen een groot gevoel van gezamenlijkheid aan, een groot 'wij', doordat voor iedere zuster gold: 'ik moet heilig worden'. Die gezamenlijkheid trof ik ook in een aantal werkdoelen van de congregatie op het gebied van onderwijs en opvoeding en missie. We hadden alles gemeenschappelijk: één slaapzaal voor meer dan honderd zusters, één refter, één en hetzelfde meditatieboek, één dagorde. Ik groeide naar een 'ik moet heilig worden' in een persoonlijke relatie met God, in een onaanraakbaarheid en in een liefst foutloos, volmaakt religieus en vooral dienstbaar gedrag. Ik geloofde dat een tot volkomen afhankelijkheid gaande overgave het gepaste antwoord was op Gods liefde en dat alleen een veel opofferende liefde de liefde van een blijde gever was.

Kreeg ik van dit reikhalzen een uitgerekte nek? O nee! Ik voelde me enorm schuldig omdat ik aan deze graad van volgzzaamheid en dienstbaarheid niet voldeed. Mijn novicenmeesteres hamerde er onafgebroken op dat ik mij moest toelagen op de deugd van nederigheid. Mijn serieus pogen én falen, versterkt door mijn inwendig verweer tegen het gegeven dat de novicenmeesteres mij bijna alle dingen die ik leuk vond onthield, pleegden een grote aanslag op mijn toch al niet zo sterke zelfvertrouwen. En toch... ten diepste bleef ik me geroepen voelen, hield vast aan de goddelijke liefde en had er vrede mee.

Inkleding en professie

Toen ik ingekleed werd, kreeg ik de door mijzelf gekozen naam: Marie José van de goddelijke liefde. Het proces van afsterven voor de wereld was volop gaande. De wereld was toch maar aards en hoorde in het hoger gekwalificeerde rijtje van God-hemel-genade-bovennatuurlijk-openbaring-geest en goed niet thuis. Wereldvijandig en de wereld overstijgend leerde ik het rijtje mens-aarde-zonde-natuurlijk-ervaring-zinnen-materie en kwaad onderschikken. Het ging toch om dat leven achter, boven en onder ons aards bestaan! In ons directorium stond onder andere dat wie zich rechtstreeks en alleen aan God toewijdden, alle eigenliefde en gehechtheid aan het aardse dienden te doden. Persoonlijke krachten en talenten hadden op zichzelf in het geheel geen waarde. Voor de nederigheid was het goed, een afkeer te hebben van datgene wat de wereld liefheeft. Dat heb ik geweten! Ik zong graag, vertelde graag een mop, gaf graag les, las graag, wilde alles weten. Maar bovendien wilde ik éénwording in God en ik vroeg me af met welke van de drie goddelijke personen

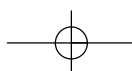

Ceremonie van professie bij de zusters Ursulinen van Bergen in 1942

ik dat het beste kon aanleggen ofwel wie van de drie mij tot zich trok. Van al deze 'ikjes' moest ik afstand doen. Veronderstel dat je ervan zou gaan genieten of je erop zou voorstaan! In de praktijk leerde ik uitkijken om mijn voorkeuren te laten blijken. En dat van die éénwording, dat was alleen maar mystiek. Ik moest vooral nederig wezen.

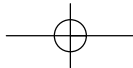
In mijn denken en spreken heb ik nooit iets gehad met 'ik wil sterven voor de wereld'. In tegenstelling tot veel contemplatieve orden en sommige actieve congregaties kenden wij het ritueel van onder een doodskleed liggen bij inkleiding of professie niet. Wat ik beoogde was een vertrouwvolle overgave aan de Allerhoogste en Allerliefste. Kort voor mijn eeuwige professie, het definitief

Als jonge zuster

afleggen van de geloften, schreef ik over deze diepe wens: 'Eén met Jezus, arm, gehoorzaam en maagdelijk'. Economisch en in het maatschappelijk handelen was ik inmiddels gestorven voor de wereld. Mijn naam, mijn verjaardag, mijn haren en spiegel, mijn eigen kleding, mijn postgeheim, mijn onderwijs carrière had ik ingeleverd. De Maagdenwijding was bij ons onderdeel van de professie voor het leven ofwel de eeuwige geloften.

Hiermee leverde ik ook mijn eigen willen, mijn eigen mening en oordelen, mijn stem-hebben, mijn beschikken over spulletjes en tijd en mogelijkheden tot vriendschap en seksuele relaties in. Daardoor werd ik inzetbaar voor elk werk, elke opleiding, tijdsbesteding en gebedsvorm die de overheid voor ieder van ons bepaalde. Voor de wereld was ik afgestorven door wat een goede religieuze allemaal niet deed, niet had, niet hoefde. Al die 'nieten' samen maakten van mij een 'niet-non-NON'. Vrijwillig dartelde ik in alle lichamelijke-verbullende kleding rond in hoogkerkelijk gestelde idealen. Zag God dat het goed was? De kerk, mijn medezusters en ik zagen het toen wel zo en ik gebruikte 'ónze zakdoek', sliep in 'óns bed', heel vredevol en aan God toegewijd.

Tien jaar later (1965)

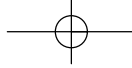
Inmiddels was ik een dertiger en lerares bij het lager, middelbaar en hoger beroepsonderwijs en had een middelbare akte op zak. Ik woonde in een grote gemeenschap en las stiekem de nieuwste boeken op kerkelijk gebied. Het Tweede Vaticaans Concilie opende bij ons ook enkele ramen. Ons volkje ging mee in Gods volk onderweg. Ik was er achter gekomen dat ons religieuze leven niet de volmaakte levensstaat was en dat catechese iets heel anders was dan een kruistocht prediken. We gingen weer naar familie, legden de religieuze kleding af, alles nog zeer gedetailleerd geregeld door de overheden ten aanzien van wat, hoeveel en ook wat het mocht kosten. Zoals in de kerk werd op ieders eigen verantwoordelijkheid een groter beroep gedaan. Er was enige ruimte voor persoonlijk initiatief. Alle 'niet-niet' werd verbaal vervangen door 'evangelische wereld-beleving' en we moesten nog ontdekken hoe dat in de praktijk te leven was.

In het 'wij' van de Ursulinen als een verzameling volgens het principe 'gelijke monniken, gelijke kappen' verschoof het evenwicht enigszins naar de diverse ikken, verschillend als zij waren. Mijn verplaatsing in 1957: 'Zuster, u gaat naar Nieuw-Vennep', werd in 1967 een vraag: 'Zou het iets zijn als u de plaats van zuster Rosario als hoofd van de school inneemt?' De wereldvijandige houding werd door de kerk en ook door ons verlaten. Wij pasten ons aan, verburgerlijkten hier en daar, maar wilden toch wel een proefpolder zijn van het Rijk Gods. We wisten hoe dat was, meenden dat althans te weten.

Tien jaar later (1975)

Inmiddels veertiger, had ik er twee middelbare aktes bij en gaf ik met plezier les aan een pedagogische academie en lerarenopleiding. Ik woonde toen in een kleine gemeenschap en groeide toe naar een 'ja' op de vraag van het kapittel om mijn onderwijswerkzaamheden in te ruilen voor bestuurswerk in de congregatie.

Ondertussen werd ik me bewust hoe mijn dualistisch denken aan het veranderen was. Mijn bovennatuurlijke en natuurlijke wereldje werden tot die ene reële wereld met alles erop en eraan. Ik werd kerk-kritisch en stelde ook mijn oude Godsbeelden onder kritiek. Als voorzitter van de parochieraad en lid van de basisbeweging besteedde ik veel tijd aan bijbelstudie en stelde mijn vragen meer aan de Schriften en aan het leven dan aan de kerkelijke autoriteiten. De navolging van Christus was voor mij niet meer alleen een *imitatio* in een innerlijk gerichte vroomheid. Ik liet veel devotiepraktijken helemaal los. Ik beleefde mijn Ursuline-zijn als een 'ik' in een 'wij' van de congregatie, maar dit binnen het geheel en in de dynamiek van kerk en wereld.

Ik geloofde erin dat God mijn inzet in deze wereld vroeg voor een betere wereld. Mijn persoonlijke relatie tot God raakte in een crisis. Wie/wat is God? Samen met anderen in de wereld beleefde ik steeds meer ons gezamenlijk verhouden tot de God van de Schriften. Ik gebruikte mijn zakdoek, sliep in mijn bed en zocht toegewijd vrede.

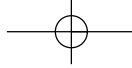
Weer tien jaar later (1985)

Ondertussen werkte ik geheel intern binnen de congregatie, maar bleef in de parochie wel als vrijwilligster leken-voorgangster. Ik woonde met drie medezusters in een huis waar ik nu nog woon. Ik kwam nog ergens achter: al of niet gestorven voor de wereld...: bestond ik als vrouw wel voor de wereld? Ik was een zuster ja, maar van wie? Met het antwoord: 'Ik ben een Ursuline van Bergen' ging ik moeilijke vragen uit de weg. Een zuster van wie..., een maatschappelijke vraag. En: wie was die zuster zelf als vrouw? Gestorven voor de wereld en ook voor mezelf? Ik, die in de vijftiger jaren aan zoveel deel-ikjes vrijwillig afstierf en deze in de jaren daarna weer terugwon als instrumenten voor een betere wereld, merkte toen pas goed, hoe deze 'ikjes' zich van jongsaf aangepast hadden aan en ingevoegd hadden in een patriarchale kerk en samenleving.

Nieuwe vragen had ik: God...Hij? Zij? Zhij? Geheiligd worde uw naam, het devies van onze congregatie. Hoe leeft dat? Navolging van Christus: *imitatio* of *sequela*? Representatie van Christus? Kan dat niet door vrouwen? Waarom zou geestelijke begeleiding en het geven van retraites ook niet door vrouwen kunnen? In menig oog werd deze godgewijde maagd een godgewaagde meid. 'Sterven voor de wereld' kreeg voor mij vanuit het Johannes-evangelie een nieuwe inhoud. Daar wordt onderscheid gemaakt tussen een klaarblijkelijk godloze wereld – een wereld waarin geen plek is voor incarnatie in Christus – kortweg kosmos of wereld genoemd én een wereld zoals door God bedoeld, een wereld van reeds en nog-niet Rijk Gods. En ik geloofde dat ik gesteld was, een zending had, om in de wereld van Gods tegenwoordigheid getuigenis af te leggen. Ik sloot me aan bij kerk- en maatschappij-vernieuwende bewegingen, met name daar waar aandacht werd gegeven aan bestaande machtsongelijkheden waarvan vooral vrouwen en kinderen de dupe worden.

En weer tien jaar later (1995)

Ik vertel hier over mijn sterven voor de wereld. Wie had dat veertig jaar geleden gedacht? Hoe zie ik mezelf nu? Ik zie mezelf als toegewijde aan de werkelijkheid, werkzaamheid en bedoelingen van God. Het is mijn professie werk te

Marie José de Kok

maken van de komst van het Rijk Gods en wel hier en nu in deze, nogal religievriendelijke, maar goddeloze wereld. Ik geloof dat het de mensvriendelijke en de op het leven verliefde God nog steeds gaat om bevrijde en vrije mannen én vrouwen en dat ik deel mag zijn van een volk dat bevrijdend handelt. En dat alles in een wereld waarin patriarchale machten de dienst uitmaken. Helaas, ook ik slikte dit in en blaas als ik niet alert ben vrolijk mijn partijtje in deze mee. Dat alles in een wereld waarin de tegenstellingen tussen rijk en arm steeds groter worden, vrouwen als koopwaar verhandeld worden en seksueel uitgebuit, waarin mensen diabolisch tegen elkaar uitgespeeld worden. Tegen een dergelijke wereld zeg ik nee en ik hoop in mijn leven van alledag steeds beter een nee-non-NON te worden.

Want nog steeds ben ik gefascineerd en voel ik mij geroepen in Gods liefhebbende trouw tot een verbondshouding. Een verbondshouding inclusief de vele verschillende en wederkerige relaties met wie ik deze wereld delen mag. In en van de wereld, met en voor de wereld maak ik wereld méé en máák ik wereld mee en draag zo een steentje bij aan de geschiedenis. Helaas leidt mijn geschiedenis en ook de geschiedenis zelf niet vanzelf naar het Rijk Gods. Gelukkig is het Rijk Gods niet alleen het product van onze menselijke geschiedenis. Gestorven voor de wereld? Nee, zo voel ik me niet. Hoe anderen daarover denken, laat ik graag aan die anderen. Sterven alsnog voor de wereld? Ik sterf eerder uit angst dan dat ik letterlijk sterf voor de wereld in een soort martelaarschap. Eén ding hoop ik: dat ik me met mijn persoonlijke verhaal over sterven voor de wereld niet onsterfelijk heb gemaakt.

